

dr Robert Szymuła

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny, Katedra Językoznawstwa Sławistycznego

tel. 85 745 74 50

e-mail: r.szymula@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4879-4554>

LEKSEMY Z WTÓRNYM ZNACZENIEM METAFORYCZNYM W ROSYJSKOJĘZYCZNEJ PRASIE ŁOTWY

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki analizy potencjalnego wpływu na czytelników leksemów z wtórnym znaczeniem metaforycznym (domena źródłowa TEATR) wykorzystywanych w artykułach opublikowanych w ukazującej się na Łotwie prasie rosyjskojęzycznej (w latach 2012–2022). Badanie przeprowadzone zostało na podstawie materiału wyekscerpowanego z artykułów prasowych o tematyce społeczno-politycznej, opublikowanych w pięciu gazetach łotewskich, zarówno z wersji drukowanej, jak i elektronicznej. Badanie przeprowadzone przy pomocy analizy semantycznej oraz kontekstualnej wykazało, że autorzy analizowanych tekstów wykorzystują metaforykę teatralną, która może wywołać u czytelników negatywne konotacje, jednak przypadki użycia takich leksemów nie są liczne. Wpływ emocjonalny na odbiorców ograniczany jest przez fakt, że znaczenie metaforyczne analizowanych jednostek często jest już znaczeniem zatartym.

Słowa kluczowe: dyskurs polityczny, dyskurs prasowy, metafory, środki wywierania wpływu

ABSTRACT

LEXEMES WITH SECONDARY METAPHORICAL MEANINGS IN THE RUSSIAN-LANGUAGE PRESS PUBLISHED IN LATVIA

The article presents the results of an analysis of the potential impact on readers of lexemes with secondary metaphorical meanings (source domain THEATER) used in articles published in the Russian-language press published in Latvia (in 2012–2022). The study was conducted on the basis of linguistic material taken from socio-political press articles published in five Latvian newspapers, both from print and electronic versions. The study, conducted with the help of semantic and contextual analysis, showed that the authors of the analyzed texts use theatrical metaphors that can evoke negative connotations in readers, but examples

of the use of such lexemes are not numerous. The emotional impact on the audience is limited by the fact that the metaphorical meaning of the analyzed units is often an already obliterated meaning.

Key words: political discourse, press discourse, metaphors, linguistic means of exerting influence

1. Wprowadzenie

Badacze dyskursu politycznego są zgodni, że użycie leksemów o wtórnym znaczeniu metaforycznym może być skutecznym narzędziem oddziaływania na emocje czytelników. Jak zauważają Eduard W. Budajew i Anatolij P. Czudinow, metafory pomagają przekształcić istniejący w umyśle adresatów językowy obraz świata, wprowadzić nową kategoryzację do reprezentacji znanych zjawisk i nadać im nową ocenę emocjonalną¹. Politycy starają się przyciągnąć uwagę odbiorców i przekonać ich do swoich poglądów, wywierając na nich wpływ emocjonalny. Podobny cel mają autorzy artykułów prasowych o tematyce społeczno-politycznej, którzy ze względu na założenia pragmatyczne tego rodzaju tekstów nie tylko mają za zadanie zainteresować czytelników i przekazać im informacje, lecz także przekonać ich o wiarygodności przedstawionych zdarzeń i wyrobić określoną postawę wobec opisywanych zjawisk i osób.

Problematyką metaforyki dyskursu politycznego zajmowali się tacy badacze, jak m.in. Anatolij N. Baranow i Jurij N. Karaułow², Anatolij P. Czudinow³, Maria Frankowska⁴, Anastasija A. Kasłowa⁵, George Lakoff i Mark Johnson⁶, Władysław Lubaś⁷, Kazimierz Ożóg⁸, Natalja G. Szechtman⁹, Jelena

¹ Э. В. Будаев, А. П. Чудинов, *Метафора в политической коммуникации*, Москва 2008, s. 5.

² А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов, *Русская политическая метафора. Материалы к словарю*, Москва 1991; А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов, *Словарь русских политических метафор*, Москва 1994.

³ А. П. Чудинов, *Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000)*, Екатеринбург 2001; А. П. Чудинов, *Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации: Монография*, Екатеринбург 2003; А. П. Чудинов, *Политическая лингвистика: учеб. пособие*, Москва 2006.

⁴ М. Frankowska, *Frazeologia i metaforyka w tekstach politycznych lat 1989–1993*, „Język a Kultura”, t. 11: *Język polityki i współczesna kultura polityczna*, J. Anusiewicz, B. Siciński (red.), Wrocław 1994, s. 21–47.

⁵ А. А. Каслова, *Метафорическое моделирование президентских выборов в России и США (2000 г.)*. Автореф. дис. ... канд. филол. наук, Екатеринбург 2003.

⁶ G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors We Live by*, Chicago 1980.

⁷ W. Lubaś, *Żurnalistyczne ciosy polityczne*, „Twórczość” 1993, 3, s. 127–130.

⁸ K. Ożóg, *Metafory potoczne w języku polityki*, „Język Polski” 2002, 1, s. 21–24.

⁹ Н. Г. Шехтман, *Метафорическая модель «Выборы – это спортивное состязание» в российском и американском политическом дискурсе*, „Лингвистика: Бюллетень Уральского лингвистического общества” 2004, 12, s. 156–158.

I. Szejgał¹⁰, Jolanta Sławek¹¹, Joanna Smól¹². Warto jednak podkreślić, że problem ten nadal stanowi przedmiot zainteresowania językoznawców, gdyż modele metaforyczne podlegają zmianom, np. mogą pojawiać się nowe modele, zaś te już znane modele mogą zostać rozszerzone itp.

Jak podkreśla Irina M. Koboziewa, kryteria metaforyczności są różne dla różnych typów dyskursu, gdyż w zależności od rodzaju dyskursu metafory pełnią różne funkcje¹³. Jerzy Bralczyk wyróżnia następujące funkcje metafory politycznej: informacyjną, estetyczną, kontaktową, ekspresywną, rytualną i nakłaniającą¹⁴. Marek Kochan z kolei dzieli funkcje metafor politycznych na trzy grupy: związane z nadawcą informacji (prezentacyjna – korzystna prezentacja polityka i uwiarygodnienie go poprzez eksponowanie jego określonych cech; intertekstualna – zagłuszenie innych przekazów w celu uniknięcia polemiki), związane z samym przekazem (informacyjno-podsumowująca – przekazanie najważniejszego elementu treści przekazu; dopowiadająca – dopełnienie treści; memoryzacyjna – sposób przekazania treści ułatwiający zapamiętanie go przez odbiorcę), związane z odbiorcą (wyróżniająca – oddzielenie w świadomości odbiorcy danego przekazu od innego; zachęcająca – przekonanie odbiorcy do zainteresowania się danym przekazem; kontaktowo-więziotwórcza – nawiązanie kontaktu między politykiem i odbiorcą; perlokucyjna – wywołanie w odbiorcy konkretnej reakcji)¹⁵. Zgodnie z klasyfikacją, którą przedstawił A. P. Czudinow, metafory pełnią w dyskursie politycznym następujące funkcje: poznawczą (sposób rozumienia, kategoryzowania, przedstawiania i wartościowania fragmentu rzeczywistości wykorzystujący elementy należące do zupełnie innych obszarów pojęciowych), komunikacyjną (przekazanie informacji w formie dogodniejszej dla adresata), pragmatyczną (środek służący przekształcaniu obrazu świata polityki istniejącego w umyśle adresata, nakłonienie go do określonych działań i wpływanie na stan emocjonalny adresata), estetyczną (przyciąganie uwagi adresata i tworzenie bardziej efektywnej wypowiedzi przez sposób wyrażania myśli, który odbierany jest jako bar-

¹⁰ E. И. Шейгал, *Семиотика политического дискурса*, Волгоград 2000.

¹¹ J. Sławek, *Funkcja perswazyjna metafor i ironii we współczesnych prasowych tekstach informacyjnych*, [w:] *Język polski. Współczesność – Historia V*, W. Książek-Bryłowa, H. Duda (red.), Lublin 2005, s. 79–91.

¹² J. Smól, *Rola środków stylistycznych w kreowaniu obrazu rzeczywistości w prasie z 1989 roku*, „Język Polski” 2001, 1–2, s. 24–31.

¹³ И. М. Кобозева, *Семантические проблемы анализа политической метафоры*, „Вестник МГУ” 2001, seria 9, 6, s. 134.

¹⁴ J. Bralczyk, *Język na sprzedaż*, Warszawa 2000, s. 61.

¹⁵ M. Kochan, *Slogany w reklamie i polityce*, Warszawa 2005, s. 89–90.

dziej żywy i znaczący). Dodatkowo badacz przedstawił odmiany głównych funkcji metafor: nominatywno-oceniająca, modelująca, instrumentalna i hipotetyczna (odmiany funkcji poznawczej), eufemistyczna i popularyzatorska (odmiany funkcji komunikacyjnej), motywująca, argumentacyjna i emotywna (odmiany funkcji pragmatycznej), obrazowa i ekspresywna (odmiany funkcji estetycznej)¹⁶.

2. Metaforyka teatralna

Metaforyka teatralna spotykana jest w różnych sferach komunikacji. Model metaforyczny „ŚWIAT to TEATR” uważany jest za tradycyjny i uniwersalny. Natalia A. Kuzmina wskazuje, że początki postrzegania świata jako teatru sięgają Szekspira¹⁷ (komedia *Jak wam się podoba*: „Świat jest teatrem, aktorami ludzie, Którzy kolejno wchodzą i znikają. Każdy tam aktor niejedną gra rolę, Bo siedem wieków dramat życia składa”¹⁸; *Sonet XV*: „Wszelki byt zmienny, co widzę w krąg siebie, Jest doskonałym jedno oka mgnienie. Ta wielka scena złudne daje cienie, O których gwiazdy tajnie szepcą w niebie”¹⁹; *Makbet*: „To życie tylko cieniem jest przelotnym, Nędznym aktorem, co przez swą godzinę Na scenie świata pawi się i puszy, I milknie potem”²⁰). Jak zauważa Ramona Słobodzian, myślenie teatrem wyznacza rytm kultury europejskiej, *theatrum mundi* wyróżnia się z bogatej historii toposów jako ten, któremu przyglądano się uważnie w każdej epoce. Badaczka dostrzega to zjawisko już w starożytności. Chociaż już w *Iliadzie* Homera mamy do czynienia z ideą świata ludzkiego jako teatru (bitwa o Troję jest przecież swego rodzaju przedstawieniem dla bogów), za pierwszego, który zastosował metaforę świata jako teatru, uważa ona Platona. W dialogu *Fileb* pisze on o wielkiej scenie ludzkiego życia, która – w zależności od biegu historii – jest albo komedią z gromadą błaznów, albo tragedią, bez przegranych, ale i bez zwycięzców. Kwestia kierowania teatrem historii nie jest przez Platona przedstawiona w *Filebie*, ale poruszana jest w *Prawach*. Świat postrzegany jest w tym utworze jako spektakl ludzi-kukieł, kierowanych przez

¹⁶ А. П. Чудинов, *Политическая лингвистика...*, s. 81–85.

¹⁷ Н. А. Кузьмина, *Интертекст и его роль в процессах эволюции языка*, Екатеринбург – Омск 1999, s. 204.

¹⁸ W. Shakespeare, *Dzieła dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira) w dwunastu tomach*, tłum. L. Ulrich, objaśnienia J. I. Kraszewski, t. V, Kraków 1895, [online], <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/jak-wam-sie-podoba.pdf>, [dostęp: 20.04.2023].

¹⁹ W. Shakespeare, *Sonety Shakespeare’a*, tłum. MUS (Sułkowska Marya z Uznańskich), Kraków 1913.

²⁰ W. Shakespeare, *Dzieła dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira) w dwunastu tomach...*

bogów, którzy odpowiednio pociągając za sznurki, decydują o ich takim czy innym zachowaniu²¹.

Metaforyka teatralna jest także często spotykana w różnych gatunkach dyskursu politycznego w wielu krajach, w niektórych stała się nawet dominująca²². Jak twierdzi A. P. Czudinow, potencjał pragmatyczny modelu metaforycznego „ŻYCIE to TEATR” jest związany z wyraźnym wektorem konceptualnym nie-naturalności i imitacji rzeczywistości obecnym w dyskursie politycznym. Przyczyny rozpowszechnienia się metafory teatralnej w języku polityki badacz widzi we wprowadzeniu do życia politycznego cech karnawalizacji związanych z demokratyzacją społeczeństwa (wcześniej publiczna strona polityki miała charakter bezwzględnie rytualny), rozszerzeniu zakresu możliwych slotów w sferze docelowej, możliwości realizacji przez metafory funkcji ematywnej, wysokim stopniu ustrukturalizowania świata teatralnego jako domeny źródłowej metafor²³. Zdaniem J. I. Szejgał szerokie wykorzystywanie metafor teatralnych w dyskursie politycznym można wiązać także z rolą mediów, które w obecnych czasach stały się głównym kanałem komunikacji politycznej. Obywatele danego państwa, będący jedną ze stron komunikacji, zazwyczaj nie uczestniczą bezpośrednio w życiu politycznym, lecz odgrywają rolę swego rodzaju audytorium, obserwatora, który odbiera informacje o wydarzeniach politycznych za pośrednictwem środków masowego przekazu i postrzega je jako przedstawienie odgrywane przed nim²⁴. Także Piotr Pawełczyk wskazuje, że na dominację analogii do gry scenicznej, która w rezultacie zmian w komunikacji politycznej zachodzących od drugiej połowy XX wieku stała się instrumentem ułatwiającym postrzeganie rzeczywistości politycznej, wpłynęły środki masowego przekazu²⁵. Badacz podkreśla, że „(...) analogia ta stała się tak użyteczna, bowiem uczyniła sferę polityki bardziej widoczną i wyobrażalną dla społeczeństwa. Skomplikowane procesy i mechanizmy polityczne zostały wpisane w dramaturgiczne formy znane przeciętnemu odbiorcy z innych relacji, w które wchodzi w codziennym życiu”²⁶.

²¹ R. Słobodzian, *Oblicza metafory teatralnej – pochodź przez stulecia*, „Prace Literackie” 2008, XLVIII, s. 151–152.

²² Н. А. Кузьмина, *Интертекст и его роль...*, s. 189.

²³ А. П. Чудинow, *Россия в метафорическом...*, s. 115–116.

²⁴ Е. И. Шейгал, *Театральность политического дискурса*, „Единицы языка и их функционирование” 2000, 6, [online], <http://www.philology.ru/linguistics1/sheygal-00.htm>, [dostęp: 20.04.2023].

²⁵ P. Pawełczyk, *Rekwizyt w teatrze politycznym*, „Studia Politologiczne” 2012, 24, s. 72–73.

²⁶ *Ibidem*, s. 86.

3. Leksemy z wtórnym znaczeniem metaforycznym (domena źródłowa TEATR) w ukazującej się na Łotwie prasie rosyjskojęzycznej

Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie leksemów z wtórnym znaczeniem metaforycznym używanych w dyskursie prasowym jako narzędzie oddziaływania na emocje czytelników. Materiałem leksykalnym do niniejszej analizy, przeprowadzonej przy pomocy analizy semantycznej oraz kontekstualnej, posłużyły artykuły o tematyce społeczno-politycznej i gospodarczej, opublikowane w 5 rosyjskojęzycznych gazetach („Латгалес лайкс”, wydanie w języku rosyjskim; „Телераф”; „Вести Сегодня” (w 2017 r. nazwę gazety zmieniono na „Сегодня”); „Delfi Plus”; „Jūrmalas Vārds”, wydanie w języku rosyjskim) wydawanych na terytorium Łotwy (wersje drukowane, a także wersje elektroniczne, pochodzące z bazy news.lv). Badanie obejmowało teksty z lat 2012–2022 (z wyjątkiem gazety „Jūrmalas Vārds”, która ukazywała się do połowy 2021 r.).

Do analizy zebranego materiału leksykalnego wykorzystana została klasyfikacja, którą zaproponował w swojej monografii *Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. Монография* A. P. Czudinow²⁷. Monografia ta poświęcona jest badaniu wzorców realizacji uniwersalnych modeli metaforycznych w tekstach prasowych o tematyce politycznej, w tym analizie porównawczej rosyjskich i angielskich metafor politycznych, pozwalającej uwypuklić zarówno ogólne wzorce metaforycznego przedstawiania rzeczywistości politycznej, jak i cechy narodowe w stosowaniu i rozmieszczeniu modeli metaforycznych. Metafory teatralne w zaproponowanej klasyfikacji podzielone zostały na następujące frejmy i sloty: frejm „Rodzaje widowisk” (sloty „Teatr i jego rodzaje” i „Inne rodzaje widowisk”), frejm „Pracownicy teatru” (sloty „Autorzy sztuki teatralnej lub scenariusza”, „Twórcy spektaklu” i „Aktorzy i ich emploi”), frejm „Budynek teatru i rekwizyty” (sloty „Budynek teatru” i „Rekwizyty teatralne”), frejm „Gatunki przedstawień i ich elementy” (sloty „Gatunki przedstawień”, „Gra aktorów” i „Elementy przedstawienia”), frejm „Publiczność i odbiór spektaklu”. Dla potrzeb niniejszego badania klasyfikacja ta została dostosowana do zebranego materiału leksykalnego. Analizowane jednostki leksykalne o wtórnym znaczeniu metaforycznym podzielone zostały na trzy grupy: frejm „Rodzaje widowisk” (sloty „Teatr i jego rodzaje” i „Inne rodzaje widowisk”), frejm „Pracownicy teatru” (sloty „Twórcy spektaklu” i „Aktorzy i ich emploi”), frejm „Budynek teatru i rekwizyty” (sloty „Budynek teatru” i „Rekwizyty teatralne”), frejm „Gatunki przedstawień i ich elementy” (slot „Gatunki przedstawień”).

²⁷ A. П. Чудинов, *Метафорическая мозаика...*

Frejm „Rodzaje widowisk” tworzą dwa sloty: „Teatr i jego rodzaje” i „Inne rodzaje widowisk”. W skład pierwszego z nich wchodzi tylko trzy jednostki leksykalne: rzeczownik *театр* („Искусство представления драматических произведений на сцене”²⁸) oraz utworzone na jego podstawie związki wyrazowe *политический театр* i *театр юного зрителя*. Do slotu „Inne rodzaje widowisk” należą: rzeczownik *цирк* („Вид искусства, объединяющий выступления акробатов, гимнастов, клоунов, эквилибристов, дрессировщиков, фокусников, музыкальных эксцентриков”²⁹) i utworzone na jego podstawie związki wyrazowe *политический цирк*, *предвыборный цирк* oraz rzeczownik *эстрада* („Вид исполнительского искусства – представление на сцене небольших драматических, музыкальных, хореографических, цирковых номеров, обычно сопровождаемое конферансом”³⁰). W analizowanych artykułach prasowych leksemy te wykorzystywane są we wtórnym znaczeniu metaforycznym do opisanego działań politycznych, ich użycie może być związane z negatywnymi konotacjami emocjonalnymi (czytelnicy mogą odnosić wrażenie, że świat polityki to działania sztuczne, dalekie od rzeczywistości, na pokaz, a nawet coś wywołującego śmiech, wygłupianie się):

«Все происходящее вокруг Жагарса и реакция на случившееся со стороны премьера и президента напоминает **театр юного зрителя**»³¹.

«Возможно, некоторые из депутатов думают, что Европейский парламент – это **цирк**?»³².

«Такая пенсионная система тормозит экономическую активность. Давайте прекратим этот **политический цирк**, перенесем эти налоги в основной бюджет и скажем людям – работайте сами на себя, копите сами для себя, рожайте детей, – заявил он»³³.

«Мелодии и ритмы **политической эстрады**»³⁴.

²⁸ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений*, Москва 1999, [online], <https://lexicography.online/explanatory/ozhegov/>, [dostęp: 20.04.2023].

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ А. Элкин, *Пошёл вон!*, „Вести сегодня”, 13.09.2013 („Wszystko, co dzieje się wokół Żagarsa oraz reakcja premiera i prezydenta na to, co się stało, przypomina teatr młodego widza”). Wszystkie tłumaczenia moje – R.S.

³² А. Мирский, *«Если это и есть российская оппозиция, то я – капитан подводной лодки!»*, „Телеграф”, 20.11.2013 („Być może niektórzy posłowie uważają, że Parlament Europejski to cyrk?”).

³³ Г. Рунгайнис, *Нет смысла платить социальный налог, пенсионная система рухнет*, „Латгалес лайкс”, 05.02.2013 („Taki system emerytalny utrudnia działalność gospodarczą. Skończmy z tym politycznym cyrkiem, przenieśmy te podatki do głównego budżetu i powiedzmy ludziom, żeby pracowali dla siebie, oszczędzali dla siebie, mieli dzieci” – oświadczył”).

³⁴ В. Радионов, А. Ружанская, *Мелодии и ритмы*, „Сегодня”, 22.07.2021 („Melodie i rytmy estrady politycznej”).

Kolejną grupę stanowią jednostki leksykalne należące do frejmu „Pracownicy teatru”. Slot „Twórcy spektaklu” reprezentuje tylko jeden rzeczownik *кукловод* („Артист кукольного театра, из-за ширмы управляющий куклами при помощи тростей, нитей, специальных перчаток”³⁵). Użycie tego leksemu może stworzyć wrażenie nierówności panujących w świecie polityki – wpływowi politycy przedstawieni są jako osoby, które sterują działaniami innych uczestników życia politycznego:

«Политолог, профессор Латвийского университета Юрис Розенвалдс в эфире Латвийского телевидения назвал то, что сейчас происходит вокруг формирования правительства, «борьбой **кукловодов**»³⁶.

W skład slotu „Aktorzy i ich emploi” wchodzi leksemy: *актер* („Артист – исполнитель ролей в театральных представлениях, в кино, на телевидении”³⁷), *клоун* („Цирковой артист, использующий приёмы гротеска и буффонады”³⁸), *звезда (сцены)* („Звезда. О деятеле искусства, науки, о спортсмене: знаменитость”³⁹), *солист* („Артист, танцовщик, выступающий соло”⁴⁰), *статист* („Актёр, исполняющий второстепенные роли без слов”⁴¹), *марионетка* („Театральная кукла, приводимая в движение при помощи нитей”⁴²). Jednostki te użyte we wtórnym znaczeniu metaforycznym mogą wywoływać w świadomości odbiorców wrażenie sztuczności, nieautentyczności, nieszczerości działań polityków (odgrywają oni role niczym aktorzy) i braku poważnego podejścia do problemów kraju (ich działania, podobnie jak praca klaunów, to wygłupy, a nie aktywność dla dobra społeczeństwa). Mogą one także sprzyjać tworzeniu wizerunku świata polityki jako środowiska, w którym stosunki oparte są nie na partnerstwie i współpracy, lecz na bardzo mocno zarysowanej hierarchii (w świecie tym rządzą soliści polityczni i gwiazdy sceny politycznej, wyróżniający się na tle statystów i marionetek – polityków, których działania nie są ważne i którymi można sterować):

«По мнению французского редактора Сержа Халими, Обама вместе со своими помощниками проникся глубочайшей нелюбовью к Владимиру

³⁵ Ibidem.

³⁶ E. Иванцова, *Степень доверия*, „Латгалес лайкс”, 14.12.2018 („Juris Rozenvalds, politolog profesor Uniwersytetu Łotewskiego, na antenie łotewskiej telewizji opisał to, co dzieje się obecnie wokół tworzenia rządu”, jako «walkę marionetkarzy»).

³⁷ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь...*

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

Путину – и противоборствующих сил больше не стало. Остались только агрессивный **клоун** и настойчивые неоконсерваторы»⁴³.

«Так сложился дуумвират власти: как главе Совбеза, Назарбаеву подчинялись все силовики – КНБ, армия и полиция. Предполагалось, что Токаев в этой ситуации был полностью управляемой **марионеткой**, которая обеспечила бы постепенный переход власти, сохранив привилегии цемьи Назарбаева»⁴⁴.

«И не важно, что **статисты** должны лишь создавать видимость массовости, на фоне которой политические **солисты** разыграют уже свой спектакль, где массовке поручено лишь поднимать руки при голосовании так, как потребуется»⁴⁵.

Kolejny frejm, „Budynek teatru i rekwizyty”, rozdzielony został na dwa sloty: „Budynek teatru” i „Rekwizyty teatralne”. Do pierwszego slotu należą rzeczowniki *сцена* („Специальная площадка, на которой происходит представление (в 3 знач.)”⁴⁶), *арена* („Большая круглая площадка посередине цирка, на которой даются представления”⁴⁷), *просцениум* („Часть сцены (в 1 знач.), выступающая перед порталом”⁴⁸). Do drugiego slotu należy tylko jeden rzeczownik *декорация* („Устанавливаемое на сцене, съёмочной площадке живописное, объёмное или архитектурное изображение места и обстановки сценического действия”⁴⁹). Jednostki te użyte są w analizowanych tekstach we wtórnym znaczeniu metaforycznym i mogą wywoływać w świadomości czytelników konotacje negatywne. Porównywanie elementów działalności politycznej z elementami budynku teatru czy cyrku może wpłynąć na powstanie wrażenia sztuczności świata polityki, jego nieszczerości (politycy występują jak

⁴³ В. Зайцев, *Обама ведёт пленную Европу к пропасти*, „Вести сегодня”, 21.10.2014 („Według francuskiego redaktora Serge’a Halimiego Obama i jego współpracownicy są przeniknięci głęboką niechęcią do Władimira Putina – i nie ma już opozycyjnych sił. Pozostał tylko agresywny klaun i wytrwali neokonserwatyści”).

⁴⁴ К. Худенко, *Цена на газ, война кланов, трюк Путина? Эксперт по Азии: что произошло в Казахстане и что будет дальше*, „Delfi Plus”, 12.01.2022 („Так уkształtował się дуумвират władzy: jako szefowi Rady Bezpieczeństwa Nazarabajewowi podlegały wszystkie siły bezpieczeństwa – Komitet Bezpieczeństwa Narodowego, wojsko i policja. Zakładano, że Tokajew był w tej sytuacji w pełni sterowaną marionetką, która zapewni stopniowe przekazywanie władzy, zachowując przywileje rodziny Nazarabajewa”).

⁴⁵ А. Каменев, *Статисты возомнили себя*, „Телеграф”, 20.08.2018 („I nie ma znaczenia, że statyści mają jedynie stwarzać pozory masy, na tle której soliści polityczni odegrają już swój spektakl, podczas którego masa ma jedynie polecenie podniesienia ręki podczas głosowania w razie potrzeby”).

⁴⁶ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь...*

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

aktorzy na scenie lub klauni na arenie cyrkowej, udając kogoś, robiąc wszystko, aby zadowolić swoich wyborców, postawionych w roli publiczności):

„Но эксминистр не уговорился и продолжил ниспровержение устоев и **декораций** латвийской политической сцены”⁵⁰.

„Можно подумать, что после создания нового правительства и выхода на **просцениум политической сцены** бывших оппозиционеров – «Нового времени» и Гражданского союза – разговоры о роспуске Сейма забыты, а некогда подготовленные документы обречены покрыться пылью”⁵¹.

„На **политической арене** Латвии появился новый игрок – Альянс регионов”⁵².

Ostatnia grupa to frejm „Gatunki przedstawień i ich elementy” i należą do niego slot „Gatunki przedstawień”. Tworzą go leksemy *драма* („Род литературных произведений, написанных в диалогической форме и предназначенных для исполнения актёрами на сцене”⁵³), *трагедия* („Драматическое произведение, изображающее напряжённую и неразрешимую коллизию, личную или общественную катастрофу и обычно оканчивающееся гибелью героя”⁵⁴), *трагикомедия* („Драматическое произведение, в котором сочетаются черты трагедии и комедии”⁵⁵), *водевиль* („Короткая комическая пьеса, обычно с пением”⁵⁶), *фарс* („Театральная пьеса лёгкого, игривого содержания с внешними комическими эффектами”⁵⁷), *клоунада* („Жанр циркового искусства, основанный на буффонаде и гротеске; часть циркового представления – клоунская сценка”⁵⁸), *шоу* („Яркое эстрадное представление, развлекательная программа”⁵⁹), *сериал* („На телевидении, в кино: многосерийный фильм с несколькими сюжетными линиями, а также вообще многосерийная программа”⁶⁰). Wykorzystanie danych jednostek

⁵⁰ В. Матюшенко, «Ниспровергатель» Берзиньш, „Телеграф”, 31.03.2014 („Były minister nie był jednak usatysfakcjonowany i kontynuował obalanie fundamentów i dekoracji łotewskiej sceny politycznej”).

⁵¹ Б. Латковскис, *В ожидании первоапрельской шутки Затлерса*, „Delfi Plus”, 26.03.2019 („Można by pomyśleć, że wraz z utworzeniem nowego rządu i wejściem na prosceium sceny politycznej byłych opozycjonistów – Nowego Czasu i Unii Obywatelskiej – rozmowy o rozwiązaniu Sejmu odeszły w zapomnienie, a przygotowane niegdyś dokumenty skazane są na pokrycie kurzem”).

⁵² И. Ошкая, *Вся власть регионам!*, „Вести сегодня”, 22.07.2013 („Na łotewskiej arenie politycznej pojawił się nowy gracz – Sojusz Regionów”).

⁵³ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь...*

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

w tekstach prasowych w ich wtórnym znaczeniu metaforycznym także może wiązać się z negatywnymi skojarzeniami: działalność polityczna jest nie tylko pełna dramatycznych zwrotów akcji (*tragedia*), lecz także jest ostentacyjna, na pokaz (*шоу*), może wydawać się czymś niepoważnym, czasem wywołującym śmiech (*водевиль*, *фарс*), błazeństwem, czymś groteskowym, wygłupami i błazeńską (*клоунада*):

„Это мы наблюдали в прошлом правительстве, и это еще ярче наверняка проявится в нынешнем Кабинете министров. Особенно учитывая то, как правительство Кучинскиса формировалось. Хотя зачастую все это уже напоминает **трагикомедию**”⁶¹.

„В итоге выборы Европарламента превратились в **фарс** – письма об участках голосования не разослали, зато подозрительная фирмочка, у владельцев которой хвосты тянутся в российские просторы (то есть все доступно и российским спецслужбам) получила всю информацию о местожительстве граждан Латвии и т.д.”⁶².

„Собянин пообещал, что попросит муниципальных депутатов оказать поддержку оппозиционеру, который, в противном случае, якобы не пройдет муниципальный фильтр. В штабе Навального это намерение Собянина назвали «**клоунадой**»”⁶³.

„Последнее судебное разбирательство проходило совсем недавно – в конце 2014 года, и в настоящее время Юта Стрике трудится в должности главного юриста юридического отдела бюро. Но если учесть, что в этом году истекает срок полномочий главы БПБК Ярослава Стрельченка, то можно предположить, что нас ожидает продолжение этого **сериала**”⁶⁴.

⁶¹ А. Элкин, *Цирк переехал на улицу Екаба*, „Вести сегодня”, 24.02.2016 („Widzieliśmy to w poprzednim rządzie i wszystko to z pewnością będzie jeszcze bardziej widoczne w obecnym gabinecie ministrów. Zwłaszcza biorąc pod uwagę sposób, w jaki powstał rząd Kučinskisa. Chociaż często wszystko to przypomina już tragikomedie”).

⁶² Я. Вилнитис, *Дай бог, чтобы я ошибался...*, „Jūrmalas Vārds”, 06.06.2019 („W rezultacie wybory do Parlamentu Europejskiego zamieniły się w farsę – nie wysłano żadnych list o lokalach wyborczych, ale podejrzana firma, której właściciele mają ogony sięgające rosyjskich granic (tj. wszystko jest dostępne dla rosyjskich służb specjalnych), otrzymała wszystkie informacje o miejscu zamieszkania obywateli Lotwy itd.”).

⁶³ А. Анишин, *В России мэр и за решеткой – мэр*, „Телераф”, 10.07.2013 („Sobianin obiecał, że zwróci się do deputowanych miejskich z prośbą o poparcie opozycjonisty, który w przeciwnym razie rzekomo nie przejdzie przez filtr miejski. W sztabie Nawalnego nazwano zamiar Sobianina „kłaunadą”).

⁶⁴ И. Ошкая, *Наши «Санта – Барбары»*, „Вести сегодня”, 14.01.2016 („Ostatni proces sądowy odbył się całkiem niedawno – pod koniec 2014 roku, a obecnie Juta Strīke pracuje jako główny prawnik działu prawnego biura. Ale jeśli weźmiemy pod uwagę, że kadencja szefa Biura ds. Zapobiegania i Zwalczania Korupcji Jaroslava Strēļčenkosa wygasa w tym roku, możemy założyć, że czeka nas kontynuacja tego serialu”).

4. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że domena źródłowa TEATR jest jednym ze źródeł powstawania wtórnych znaczeń słów używanych w wybranych rosyjskojęzycznych gazetach wydawanych na Łotwie w badanym okresie. Użycie w tekstach prasowych o tematyce społeczno-politycznej i ekonomicznej analizowanych leksemów z wtórnym znaczeniem metaforycznym może tworzyć w świadomości odbiorców konotacje emocjonalne, przy czym jedynie negatywne. Działania polityków porównywane są do sfery dalekiej od rzeczywistości, sztucznej, do zachowań niepoważnych, ostentacyjnych, obliczonych na rzucający się w oczy efekt zewnętrzny, a nie na pracę dla dobra społeczeństwa i realną poprawę sytuacji w kraju. Działalność polityków porównywana jest do udziału w wyreżyserowanym przez liderów partii przedstawieniu teatralnym, co podkreśla brak ich samodzielności i zależność od układów politycznych. Akcentowana jest ich nieszczerłość, przedstawiani są oni jako osoby, które ukrywają swoje prawdziwe zamiary i robią wszystko, aby zaprezentować się przed odbiorcami z jak najlepszej strony, odwracając jednocześnie ich uwagę od poważnych problemów kraju. Ich działalność może być w związku z tym postrzegana jako sztuczny spektakl stworzony na potrzeby elektoratu (walka o głosy wyborców).

Warto jednak zauważyć, że jednostki wyekscerpowane z zebranych artykułów prasowych nie są liczne. W skład wyodrębnionych slotów wchodzi często pojedyncze jednostki, a przykładów ich użycia w badanych gazetach również nie jest dużo. Trudno więc wysunąć wniosek, że w analizowanych tytułach prasowych metaforyka teatralna jest bardzo często wykorzystywanym środkiem wpływu na emocje czytelników. Należy również podkreślić, że jednostki te używane we wtórnym znaczeniu metaforycznym dawno weszły do języka potocznego, w związku z czym ich znaczenia wtórne można uznać za zatarte (na przykład *политическая сцена*). Z tego powodu ich ekspresyjność i możliwość oddziaływania emocjonalnego na świadomość czytelników może być bardzo ograniczona.

Literatura

- Baranov A. N., Karaulov Ū. N., *Ruskaâ političeskaâ metafora. Materialy k slovarû*, Moskva 1991.
- Baranov A. N., Karaulov Ū. N., *Slovar' russkih političeskih metafor*, Moskva 1994.
- Bralczyk J., *Język na sprzedaż*, Warszawa 2000.
- Budaev È. V., Čudinov A. P., *Metafora v političeskoj kommunikacii*, Moskva 2008.

- Čudinov A. P., *Rossia v metaforičeskom zerkale: kognitivnoe issledovanie političeskoj metafory (1991–2000)*, Ekaterinburg 2001.
- Čudinov A. P., *Metaforičeskaâ mozaika v sovremennoj političeskoj kommunikacii: Monografiiâ*, Ekaterinburg 2003.
- Čudinov A. P., *Političeskaâ lingvistika: učeb. posobie*, Moskva 2006.
- Frankowska M., *Frazeologia i metaforyka w tekstach politycznych lat 1989–1993*, „Język a Kultura”, t. 11: *Język polityki a współczesna kultura polityczna*, J. Anusiewicz, B. Siciński (red.), Wrocław 1994, s. 21–47.
- Kaslova A. A., *Metaforičeskoe modelirovanie prezidentskih vyborov v Rossii i SŠA (2000 g.)*. *Avto-ref. dis. ... kand. filol. nauk*, Ekaterinburg 2003.
- Kobozeva I. M., *Semantičeskie problemy analiza političeskoj metafory*, „Vestnik MGU” 2001, Serii 9, 6, s. 132–149.
- Kochan M., *Slogany w reklamie i polityce*, Warszawa 2005.
- Kuz'mina N. A., *Intertekst i ego rol' v processah evolucii âzyka*, Ekaterinburg – Omsk 1999.
- Lakoff G., Johnson M., *Metaphors We Live by*, Chicago 1980.
- Lubaś W., *Żurnalistyczne ciosy polityczne*, „Twórczość” 1993, 3, s. 127–130.
- Ožegov S. I., Švedova N. Ū., *Tolkovyj slovar' russkogo âzyka: 80 000 slov i frazeologičeskijh vyraženij*, Moskva 1999, [online], <https://lexicography.online/explanatory/ozhegov/>, [dostęp: 20.04.2023].
- Ožóg K., *Metafory potoczne w języku polityki*, „Język Polski” 2002, 1, s. 21–24.
- Pawełczyk P., *Rekwizyt w teatrze politycznym*, „Studia Politologiczne” 2012, 24, s. 72–86.
- Shakespeare W., *Dzieła dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira) w dwunastu tomach*, tłum. L. Ulrich, objaśnienia J. I. Kraszewski, t. V, Kraków 1895, [online], <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/jak-wam-sie-podoba.pdf>, [dostęp: 20.04.2023].
- Shakespeare W., *Dzieła dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira) w dwunastu tomach*, tłum. L. Ulrich, objaśnienia J. I. Kraszewski, t. V, Kraków 1895, [online], <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/makbet.html>, [dostęp: 20.04.2023].
- Shakespeare W., *Sonety Shakespeare'a*, tłum. MUS (Sułkowska Marya z Uznańskich), Kraków 1913.
- Sławek J., *Funkcja perswazyjna metafor i ironii we współczesnych prasowych tekstach informacyjnych*, [w:] *Język polski. Współczesność – Historia V*, W. Książek-Bryłowa, H. Duda (red.), Lublin 2005, s. 79–91.
- Słobodzian R., *Oblicza metafory teatralnej – pochod przez stulecia*, „Prace Literackie” 2008, XLVIII, s. 151–169.
- Smól J., *Rola środków stylistycznych w kreowaniu obrazu rzeczywistości w prasie z 1989 roku*, „Język Polski” 2001, 1–2, s. 24–31.
- Šejgal E. I., *Semiotika političeskogo diskursa*, Volgograd 2000.
- Šejgal E. I., *Teatral'nost' političeskogo diskursa*, „Edinicy âzyka i ih funkcionirovanie” 2000, vyp. 6, [online], <http://www.philology.ru/linguistics1/sheygal-00.htm>, [dostęp: 20.04.2023].

Šehtman N. G., *Metaforičeskaâ model' «Vyborny – èto sportivnoe sostâzanie» v rossijskom i amerikanskom političeskom diskurse*, „Lingvistika: Bûlleten' Ural'skogo lingvističeskogo obšestva” 2004, 12, s. 156–169.

Artykuły prasowe

Anišin A., *V Rossii mër i za rešetkoj – mër*, „Telegraf”, 10.07.2013.

Èlkin A., *Cirk pereehal na ulicu Ekaba*, „Vesti segodnâ”, 24.02.2016.

Èlkin A., *Pošël von!*, „Vesti segodnâ”, 13.09.2013.

Hudenko K., *Cena na gaz, vojna klanov, trûk Putina? Èkspert po Azii: èto proizošlo v Kazahstane i èto budet dal'she*, „Delfi Plus”, 12.01.2022.

Ivancova E., *Stepen' doveriâ*, „Latgales lajks”, 14.12.2018.

Kamenev A., *Statisty vozomnili sebâ*, „Telegraf”, 20.08.2018.

Latkovskis B., *V ožidanii pervoaprel'skoj šutki Zatl'ersa*, „Delfi Plus”, 26.03.2019.

Matûšenok V., *«Nisprovergatel'» Berzin'sh*, „Telegraf”, 31.03.2014.

Mirskij A., *«Esli èto i est' rossijskaâ oppoziciâ, to â – kapitan podvodnoj lodki!»*, „Telegraf”, 20.11.2013.

Oškaâ I., *Naši «Santa-Barbary»*, „Vesti segodnâ”, 14.01.2016.

Oškaâ I., *Vsâ vlast' regionam!*, „Vesti segodnâ”, 22.07.2013.

Radionov V., Ružanskaâ A., *Melodii i ritmy*, „Segodnâ”, 22.07.2021.

Rungajnis G., *Net smysla platit' social'nyj nalog, pensionnaâ sistema ruhnet*, „Latgales lajks”, 05.02.2013.

Vilnitis Â., *Daj bog, ètoby â ošibalsâ...*, „Jûrmalas Vârdas”, 06.06.2019.

Zajcev V., *Obama vedët plennuû Evropu k propasti*, „Vesti segodnâ”, 21.10.2014.